

Η ΕΘΝΙΚΗ ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΑΘΗΝΩΝ ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ ΚΑΙ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ (1940-1944)

Με την κατάρρευση του μετώπου, επακολούθησε η ξενική κατοχή και η αντίσταση συνάμα του περήφανου λαού μας. Τότε ακούστηκε και το άλλο όχι, το οποίο διεκήρυξε επισήμως ο Κομοτηναίος Αρχιεπίσκοπος Αθηνών **Χρυσάνθος Φιλιππίδης** (1938-1941), ο από Τραπεζούντος, ο οποίος ευθαρσώς αρνήθηκε να συμμετάσχει στην συμβολική παράδοση της πόλεως των Αθηνών και εδήλωσε με παρρησία ότι: **«Ο αρχηγός της Εκκλησίας δεν παραδίδει την πρωτεύουσα της πατρίδας του εις ουδένα ξένον. Ο αρχηγός της Εκκλησίας ένα καθήκον έχει: να φροντίσει διά την απελευθέρωσιν αυτής».**

Όταν επίσης εζητήθη από τον ίδιο να ορκίσει την πρώτη κατοχική κυβέρνηση Τσολάκογλου, ο Αρχιεπίσκοπος Χρυσάνθος και πάλι αρνήθηκε, λέγοντας ότι: **«Ο αρχηγός της Εκκλησίας δεν δύναται να ορκίσει κυβέρνηση σχηματιζόμενη υπό την διοίκηση του εχθρού της πατρίδος».** Αλλά και στον Γερμανό στρατάρχη των κατοχικών δυνάμεων στην Ελλάδα Φον Στούμε, τον οποίο εδέχθη ως επισκέπτη στην Ιερά Αρχιεπισκοπή, «ορθός, ατάραχος και γαλήνιος με ψυχρό και ανέκφραστο ύφος», έδειξε την έντονη δυσφορία του για την υπό των ναζιστικών στρατευμάτων κατάληψη της Ελλάδος. Όταν ο στρατάρχης του είπε: **«Ο γερμανικός στρατός δεν έφθασε με εχθρικές διαθέσεις»,** ο Αρχιεπίσκοπος Χρυσάνθος του απήντησε άφοβα και αυστηρά: **«Κύριε στρατάρχα, πρωτίστως ο στρατός σας εισέβαλε σε έναν τόπον του οποίου ο λαός αγωνίσθηκε με πραγματική πίστη για την ελευθερία του... και εξακολουθεί πάντοτε να πιστεύει στα ιδανικά του. Η Ελλαδική Εκκλησία ευρέθη πάντοτε στο πλευρό του ελληνικού λαού στους αγώνες του... και να είσθε βέβαιοι ότι δεν θα λείψει να πράξει το καθήκον της και κατά την κρίσιμη αυτή περίσταση».**

Από δε τον Ιούλιο του 1941 νέος Αρχιεπίσκοπος εξελέγη ο από Κορίνθου Δαμασκηνός Παπανδρέου (1941-1949). Ο Χρυσάνθος έκτοτε ιδιώτευε, αλλά και εφησυχάζων ενίσχυε κάθε πατριωτική δράση. Ο γνωστός ως **«ασύρματος του Δεσπότη»** στην κατοχή εκρύπτετο και λειτουργούσε στην κατοικία του, επί της οδού Σουμελά στην Κυψέλη. Ο αοίδιμος Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και μετέπειτα αντιβασιλεύς της Ελλάδος Δαμασκηνός Παπανδρέου (1891-1949) κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής και σε διάφορες περιπτώσεις εκφώνησε λόγους και έδωσε τις πρέπουσες απαντήσεις στις προκλητικές και απειλητικές υποδείξεις των κατακτητών και των προδοτών συνεργατών τους. Αυτά τα ιστορικά ντοκουμέντα δημοσιεύουμε στο παρόν επετειακό άρθρο μας.

Η γερμανική κατοχή ανέδειξε το μέγεθος της ψυχικής δυνάμεως και της γενναιότητας του αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού. Όταν δηλαδή οι Γερμανοί εξήτησαν να επιστρατευτούν Έλληνες πολίτες για να σταλούν στο ρωσικό μέτωπο, ο Δαμασκηνός αντέδρασε με όλη του τη δύναμη για να αποφύγει η χώρα την εθνική αυτή συμφορά. Είχε κατηγορήσει ευθέως και απροκάλυπτα τους Γερμανούς κατακτητές από τον άμβωνα πολλές φορές, με αποτέλεσμα ο κατοχικός πρωθυπουργός Γ. Τσολάκογλου να τον απειλήσει λέγοντάς του: **«Μακαριώτατε, προσέχετε**

μήπως οι Γερμανοί σας τουφεκίσουν» και ο Δαμασκηνός με το γνώριμο ύφος του απήντησε: «Οι στρατηγοί τουφεκίζονται, οι αρχιερείς απαγχονίζονται και είμαι έτοιμος προς τούτο».

Όσες φορές πάλι η γερμανική διοίκηση ζητούσε κατάσταση με τα ονόματα των ομήρων, ο Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός έγραφε πρώτο το όνομά του στην κατάσταση. Έτσι οι Γερμανοί ματαίωναν την εκτέλεση των Ελλήνων αγωνιστών. Όταν κατά την διάρκεια της γερμανικής κατοχής επεχείρησε ο εχθρός να τον πείσει και να τον εκφοβίσει λέγοντάς του, ότι υπάρχει και ο βίαιος θάνατος, ο Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός απαντούσε με την φράση του αγωνιστή Κανάρη **«Δαμασκηνέ, είσαι έτοιμος να πεθάνεις»**. Άφωνοι έμεναν κάθε φορά οι Γερμανοί.

Ήταν οι αρχές του έτους 1942, όταν οι στερήσεις και η πείνα με σύμμαχο τον βαρύτατο χειμώνα αποδεκάτιζαν τον ελληνικό λαό και κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας (Αθήνα, Πειραιά, κ.ά.). Και τότε ο Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός δεν παρέμεινε άπραγος ενώπιον του πόνου και του αφανισμού του ελληνικού λαού και έστειλε στον πατριάρχη Αλεξανδρείας Χριστόφορο το παρακάτω τηλεγράφημα: **«Ελληνικός λαός αποθνήσκει εκ πείνης. Ελληνική φυλή εξολοθρεύεται. Ποιούμεθα έκκλησιν και ικετεύομεν εκ βαθέων ψυχής ευρεθή τρόπος σταλούν οπωσδήποτε τρόφιμα, πάση θυσία. Θέτομεν διάθεσιν υμών άπασαν περιουσίαν Εκκλησίας Ελλάδος, άμφια ιερέων, αρχιερέων και τιμαλφή ναών και μονών. + ο Αθηνών Δαμασκηνός»**.

Μοναδικό ντοκουμέντο της γενναιότητας του αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού είναι ο λόγος που εξεφώνησε κατά την κηδεία του μεγάλου μας ποιητού Κωστή Παλαμά (1943), για την απώλεια του οποίου είπε: *«Πενθεί η Ελλάς το μεγάλο της τέκνο. Μέσα στα δάκρυα και τους στεναγμούς της ξενικής κατοχής αποχαιρετά τον Κωστή Παλαμά, τον μεγάλο της ποιητή, που την έψαλλε στους στίχους του με λόγια προφητικά, δυνατά, αληθινά, λόγια που συγκλονίζουν βαθειά την ψυχή και μεταρσιώνουν και καλύπτουν την ιστορία αιώνων μακρών»*.

Την Μεγάλη Παρασκευή του 1943 και κατά την ακολουθία της αποκαθλώσεως ο Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός με αφορμή τις πολλές, μεγάλες και τρομακτικές δοκιμασίες του ελληνικού λαού και ενώπιον των μυστικών πρακτόρων των κατακτητών είπε τα ακόλουθα:

«Σήμερα... ο καθένας μας φέρει τον σταυρό της δοκιμασίας του. Ο καθένας μας προχωρεί με βήμα βραδύ προς το δικό του Γολγοθά μέσα από πίκρες και θλίψεις. Οι πάντες υφιστάμεθα δεινά και στερήσεις και λύπες πολλές. Καθημερινώς πίνουμε το ποτήριο της οδύνης.

Στο μέσον όμως της μεγάλης δοκιμασίας αντλούμε παρηγορία και ανακούφιση, ενθυμούμενοι και παρακολουθώντας την αγωνία του Λυτρωτού μέχρι της Αναστάσεώς του, η οποία επισφραγίζει την νίκη του επί των δυνάμεων του κακού και του σκότους.

Παρηγορούμεθα και εγκαρτερούμε. Εγκαρτερούμε και ελπίζουμε. Ελπίζουμε και πιστεύουμε. Πιστεύουμε στην ημέρα της δικαίωσης, στην λαμπροφόρο ημέρα της Αναστάσεως, στην απαλλαγή της πατρίδος μας από τα δεσμά της δουλείας του αλλοτρίου. Πιστεύουμε στην μεγάλη πανήγυρι της σωτηρίας.

Διερχόμεθα σήμερα και εμείς οι Έλληνες ορθόδοξοι χριστιανοί την τραγωδία του πάθους, με μόνη την προστασία του Παναγάθου Θεού. Στερούμεθα και σιωπούμε. Αδικούμεθα και εγκαρτερούμε. Δεν είμεθα κύριοι στον οίκο μας και υπομένουμε, ευρισκόμενοι υπό το πέλημα κατακτητών.

Ευτυχώς, ούτε ο πόνος, ούτε οι στερήσεις κάμπτουν το θάρρος μας, ούτε και είναι δυνατόν να μας απομακρύνουν από την γραμμή του καθήκοντός μας. Και αν για μία στιγμή αποκαρδιωμένοι αναφωνήσουμε: «Πάτερ, ει δυνατόν παρελθέτω αφ' ημών το ποτήριον τούτο», το πνεύμα της εγκαρτερήσεως και των θυσιών ανακτά πάνω μας την κυριαρχία του.

Διότι δεν είναι δυνατόν, δεν έχουμε το δικαίωμα να διαψεύσουμε την παράδοση τόσων αιώνων, παράδοση εθνική και χριστιανική, και να λιποψυχήσουμε στο μέσον του δρόμου. Αδελφοί Έλληνες, τέκνα της Εκκλησίας του Χριστού και της Ελλάδος... τα βαρειά και σκοτεινά νέφη, που καλύπτουν τον ουρανό της πατρίδος, συντόμως θα διαλυθούν και θα διασκορπιστούν και θα λάμπει πάλι ο ζωογόνος ήλιος της ελευθερίας».

Όταν τον Γενάρη του 1944 εκτέλεσαν πολλούς φυλακισμένους Έλληνες και δεν έδιδαν στους συγγενείς τους τα ονόματα των νεκρών, ο Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός επεσκέφθη την ανώτατη στρατιωτική γερμανική διοίκηση και μίλησε με σκληρή γλώσσα στους κατακτητές: **«Εκτελέσατε τόσους Έλληνες πατριώτες, δεν καλέσατε ιερείς να εξομολογήσουν και να κοινωνήσουν τους μάρτυρες, στερώντας τους ακόμη και αυτή την ύστατη παρηγοριά της θρησκείας μας. Απαιτώ να μου δώσετε τα ονόματα των εκτελεσθέντων και να παύσει η αγωνία των πολλών άλλων χιλιάδων συγγενών των Ελλήνων, που έχετε φυλακισμένους και οι συγγενείς των θυμάτων, πατέρες, μητέρες, παιδιά, σύζυγοι, φίλοι και αγαπημένοι, να εκδηλώσουν τον σπαραγμό και τον πόνο τους, να υψώσουν ένα σταυρό με το όνομά τους στο μνήμα τους...».**

Οι Γερμανοί επέμεναν στην άρνησή τους να δώσουν τα ονόματα των εκτελεσθέντων και τότε ο Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός τους έστειλε το εξής μήνυμα: «Θα προβώ στην εκσκαφή των νεκρών, για να αναγνωρισθούν οι εκτελεσθέντες και, αν νομίζετε, ας επιχειρήσετε να με εμποδίσετε». Τελικώς ο Δαμασκηνός έλαβε και τα ονόματα και τους εκτελεσθέντες νεκρούς.

Τέλος, τον Μάϊο του 1944, όταν είχε αρχίσει η κάμψη της Γερμανίας, ένας ανώτερος Γερμανός αξιωματικός επεσκέφθη στην οικία του τον αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό, ο οποίος τις ημέρες εκείνες ήταν ασθενής και κλινήρης. Ο αξιωματικός μετέφερε στον αρχιεπίσκοπο την εντολή του ιδίου του Χίτλερ ότι έπρεπε να τον προστατεύσουν και να τον μεταφέρουν στην Γερμανία για ασφάλεια, λέγοντάς του: «Μακαριώτατε, παρακαλείσθε συνεπώς, να ετοιμασθείτε». Ο δε Αρχιεπίσκοπος, αν και ασθενής, απάντησε ατάραχος και με αυστηρό ύφος: **«Ευχαριστώ για τα ενδιαφέρον σας, αλλά δεν πρόκειται ποτέ να εγκαταλείψω την πατρίδα μου επ' ουδενί λόγω. Εάν επιμένετε, μπορείτε να με μετακινήσετε, αλλά μόνον νεκρόν».**

Αυτός υπήρξε ο εθνικός και θρησκευτικός γίγαντας της Ελλάδος, ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Δαμασκηνός Παπανδρέου. Μετά την απελευθέρωση της Ελλάδος έγινε αντιβασιλεύς της Ελλάδος και εκοιμήθη στις 20 Μαΐου 1949, σε ηλικία μόλις 58 ετών.